

12 Alternativní cíle firmy

Tato kapitola se poněkud liší od kapitol ostatních. Poskytuje přehled některých alternativních teorií a přístupů k chování a cíli firmy. Nejde tedy o výklad jednoho problému, ale o upozornění na několik, ne vždy vzájemně souvisejících přístupů.

12.1 Příčiny vzniku alternativních teorií firmy

Standardní mikroekonomie většinou předpokládá, že cílem firmy je maximalizace zisku. Závěry o optimálním objemu produkce i optimalizaci ostatních parametrů rozhodování firmy však mohou být zcela odlišné, připustíme-li existenci jiné cílové funkce.

Vypovídací schopnost klasické teorie firmy je v této souvislosti považována některými autory za omezenou. Hlavním uváděným důvodem je složitá vlastnická struktura (firma může být vlastněna jednotlivcem, skupinou osob, jinou firmou apod.) a složité vazby mezi vlastnictvím a řízením firmy. K tomu přistupují i organizační problémy, nedostatek informací, neustále se měnící okolí firmy, nejistota spojená s řadou aspektů rozhodování firmy, možné konflikty mezi různými jednotlivci a skupinami uvnitř firmy apod. Jako argument proti maximalizaci zisku jako cíli firmy bývá uváděno, že chování řady firem tomuto cíli neodpovídá.

Teorie maximalizace zisku je potom chápána jako speciální případ vlastnictví, řízení a organizační struktury firmy, který neplatí všeobecně.

Ani odpověď na otázku, proč vlastně firmy dosahují zisku, není jednotná. Přístupy k zisku můžeme rozdělit do tří skupin:

1. Kompenzační a funkcionální teorie zisk chápou jako platbu podnikateli za jeho aktivitu a podstoupené riziko. Tento přístup lze aplikovat na firmy v individuálním vlastnictví a firmy spoluvlastníků („partnerství“), u akciového vlastnictví je ovšem poněkud problematičtější. V tomto případě je vlastnictví od výkonu podnikatelské funkce odděleno. Avšak vzhledem k tomu, že akcionáři podstupují riziko, lze i jejich podíl na zisku zdůvodnit.

2. Monopolní teorie chápou zisk jako výsledek nějaké výhody, výsadního postavení, tedy jako zisk monopolní.

3. Technologické a inovační teorie chápou zisk jako výsledek technických a technologických zlepšení a inovační aktivity.

Na další problém narazíme, pokud vezmeme v úvahu hledisko času. Tradiční teorie firmy je většinou statická.

Proto podle jednoho z přístupů není cílem firmy maximalizace okamžité úrovně zisku, ale maximalizace jeho toku v čase, což je možno vyjádřit jako maximalizaci **současné hodnoty očekávaných zisků**.

Na rozdíl od statického pojetí, kdy firma maximalizuje zisk v určitém typickém období (většinou blíže nespecifikovaném), dynamický přístup vychází z předpokladu, že firma maximalizuje zisk za určitý čas. Hlavní proměnnou jsou v tomto případě očekávané zisky. Cílem firmy je potom maximalizace jejich součtu. Z hlediska rozhodování firmy je nutno vzít v úvahu ne pouze výši zisku,

ale jejich současnou hodnotu (Present Value). **Současnou hodnotu budoucích zisků můžeme vyjádřit jako**

$$V = \sum_{t=1}^n \frac{\pi_t}{(1+r)^t} \quad (12.1)$$

Kde V je současná hodnota budoucích zisků,

π je zisk v roce t,

r je úroková míra.

*Poznámka: Jde o zcela analogický přístup jako v případě určení současné hodnoty investic, s níž se setkáme v kapitole 17. V tomto případě jsou diskontovány budoucí zisky. Důležitým východiskem takového přístupu jsou **časové preference**, tedy skutečnost, že vlastník firmy preferuje současné příjmy před budoucími. Mezi hlavní důvody preference času patří zejména vyšší nejistota s prodlužováním časového horizontu, možnost investovat výnos získaný nyní a tak pomoci něj dosahovat dalších zisků, očekávání inflace apod. Úroková míra je chápána jako možnost alternativního výnosu.*

V úvodu tohoto paragrafu již bylo řečeno, že maximalizace zisku není jednoznačně přijímána jako cíl firmy. Jednou z hlavních námitek proti jednoduchému modelu maximalizace zisku je nedostatek informací v souvislosti s rizikem a nejistými výsledky rozhodování. Nejistota je důsledkem neustále se měnících podmínek trhu na straně poptávky i konkurence, změn vyvolaných technickým pokrokem apod. V této souvislosti je třeba připomenout další dříve zmíněný problém: existence složitých vlastnických a zájmových vztahů a nedokonalosti v oblasti organizace a informací uvnitř firem, především firem velkých.

Všechny uvedené skutečnosti je možno použít jako argument pro teorie, podle nichž je cílem firmy nikoli maximalizace zisku, ale dosažení jeho **uspokojivé výše**. Přístup teorií založených na **principu uspokojení** je zcela odlišný od maximalizace zisku. Nehledáme jeden optimální objem produkce, resp. kombinaci objemu produkce a ceny, ale ptáme se, zda daný objem produkce a ceny zabezpečí uspokojivou výši zisku. O některých aspektech přístupů založených na teorii uspokojení se podrobněji zmíníme v souvislosti s behavioristickými teoriemi.

Na problémy spojené s modelem maximalizace zisku reagují i teorie předpokládající jiné cíle:

- Možným cílem je dosažení určitého **podílu na trhu**. Zde je třeba upozornit, že růst podílu na trhu se zpravidla pozitivně projeví na zisku (záleží ovšem i na nákladových podmínkách odvětví).
- Někteří ekonomové považují za rozhodující motivaci firmy snahu **dlouhodobě přežít**. Tento cíl je pokládán za prvotní, protože maximalizace krátkodobého zisku nemusí zabezpečit dlouhodobé přežití.
- **Růst a expanze** firmy je další možnou alternativou k maximalizaci zisku. Tento cíl je v určitém smyslu nejkomplexnější, protože růst firmy je pak cestou zajištění zisku, tak i cestou zabezpečení jistoty, autonomie a dlouhodobého přežití firmy. Vezmeme-li v úvahu růst firmy pronikáním do nových odvětví (diverzifikaci produkce), je růst firmy i cestou snížení rizika. Podnikání v několika oblastech totiž snižuje riziko neúspěchu firmy v porovnání s firmou závislou na vývoji trhu jednoho výrobku.

Teorie uspokojení umožňuje i další přístup k chování firmy: cíl firmy je chápán ne jako maximalizace jedné proměnné, ale jako současné plnění cílů v několika oblastech. Právě zde

je možno se přiklonit spíše k tomu, že firma se snaží o uspokojivé výsledky než o maximalizaci jedné či několika proměnných. Chování firmy je potom možno chápat jako snahu o uspokojivé výsledky v jednom či několika z výše uvedených možných cílů, popř. včetně uspokojivé výše zisku.

Mezi významné alternativní teorie firmy patří *manažerské a behavioristické teorie firmy*, kterými se budeme zabývat v dalších částech této kapitoly.

12.2 Manažerské teorie firmy

Manažerské a behavioristické teorie firmy vznikly jako reakce na složitou vlastnickou a zájmovou strukturu ve firmě a na problémy s tím spojené. Jejich hlavním rysem je teze, že firma řízena manažery může mít jiný cíl než maximalizaci zisku.

Pojetí cíle firmy v *manažerských teoriích firmy* se od tradiční teorie liší tím, že zdůrazňuje oddělení vlastnictví a řízení – vlastníky firmy jsou akcionáři, ale řídicí funkce vykonávají placení manažeři. Obě skupiny přitom sledují své vlastní zájmy, které mohou být konfliktní.

Z toho stoupenci manažerských teorií usuzují, že cíl firmy řízené manažery je jiný než maximalizace zisku, vlastní cíl přitom jednotliví autoři formují různě (některé příklady uvedeme dále).

Behavioristické teorie firmy se soustředují na formulaci a hledání cíle firmy. V určitém smyslu jdou dále než teorie manažerské. Vycházejí z toho, že cíle firmy jsou výsledkem rozhodovacích a vyjednávacích procesů mezi jednotlivci a skupinami zúčastněnými ve firmě.

Nyní se podrobněji zastavíme u některých manažerských modelů firmy.

12.2.1 Jednoduchý manažerský model

Někteří stoupenci manažerských teorií firmy předpokládají, že chování manažerů je analogické s chováním spotřebitelů – maximalizují užitek. Cílem firmy kontrolované manažery je potom maximalizace užitku manažerů. V případě manažerů nejde však o optimalizaci spotřeby vzhledem k rozpočtovému omezení. Užitek je pro manažera dán jeho postavením ve firmě. Jednotlivé modely se liší tím, jaké proměnné funkce užitku berou v úvahu.

Příkladem manažerského modelu, který vychází z užitku manažerů, je model, podle něhož jsou proměnnými manažerské funkce užitku jednak zisk a jednak vedlejší výhody a příjmy manažerů (Perks, Emoluments).

Mezi vedlejší výhody a příjmy manažerů patří např. služební auto s řidičem.

Existence vedlejších příjmů a výhod manažerů ovšem znamená zvýšení celkových nákladů firmy a tedy snížení zisku.

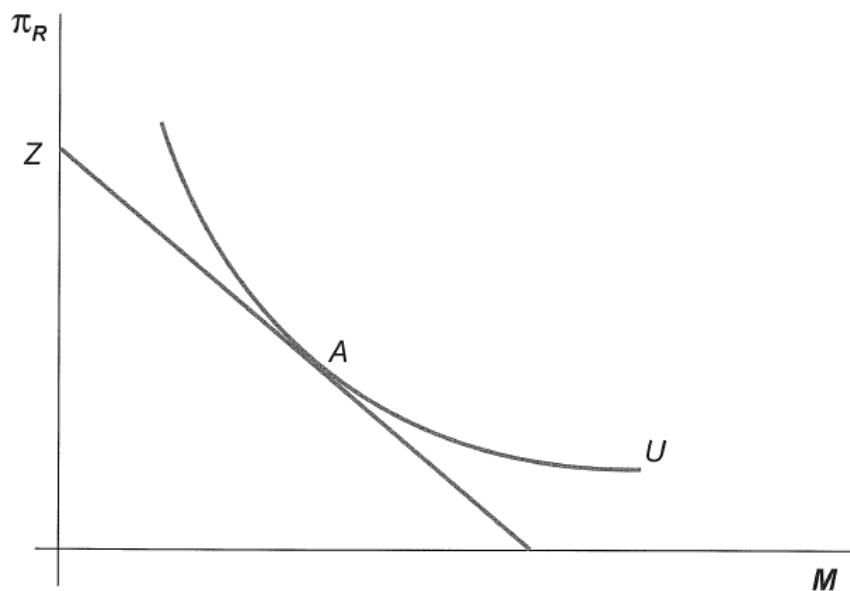
Jak se potom chová firma v jednoduchém manažerském modelu? Výstup a cenu firma určí podle pravidel maximalizace zisku. Dosažený zisk (π_R) a vedlejší příjmy a výhody manažerů (M), neboli

$$\pi = \pi_R + M \quad (12.2)$$

Jinak řečeno, ve firmě kontrolované manažery jsou náklady zvýšeny o vedlejší příjmy a výhody manažerů. O tuto část nákladů se sníží vykazovaný zisk.

Pokud situaci znázorníme graficky (obr. 12-1), použijeme přímku zisku, která znázorňuje různé kombinace vykazovaného zisku a vedlejších výhod a příjmů manažerů pro danou úroveň zisku. Celkový zisk (jeho výše určuje průsečíky s osami) je roven maximálnímu zisku. Jde o zcela analogický postup, jaký jsme použili ve 2. kapitole, v části věnované optimu spotřebitele. Křivka zisku je analogií linie rozpočtu, místo dvou statků jsou na osách dvě části zisku. Indiferenční křivka má analogický význam jako ve druhém oddíle – jde o množinu kombinací dvou částí zisku se stejným užitekem. Hledáme tedy indiferenční křivku s nejvyšším užitekem, neboli křivku maximálně dosažitelnou při dané přímce zisku. Optimální bod je bod, v němž je přímka zisku tečnou indiferenční křivky (bod A na obrázku 12-1).

Maximalizaci zisku odpovídá situace, kdy zisk je roven vykazovanému zisku a $M = 0$ (bod Z na obrázku 12-1). V tomto případě je jedna proměnná – zde vedlejší výhody a příjmy manažerů – analogií neutrálního statku a neovlivňuje užitek manažera. Optimální je tedy rohové řešení, veškerý zisk je ziskem vykazovaným a vedlejší výhody a příjmy manažerů jsou nulové.

Obrázek 12- 1 Jednoduchý manažerský model

Linie zisku se vzdaluje od počátku s růstem rozdílu mezi celkovými příjmy a celkovými náklady. Objem produkce i cena jsou v jednoduchém manažerském modelu stejné jako při maximalizaci zisku, avšak při vyšších nákladech a nižším vykazovaném zisku.

Hlavní odlišností jednoduchého manažerského modelu od maximalizace zisku je větší volnost výběru kombinace vykazovaného zisku a vedlejších příjmů a výhod manažerů, např. v souvislosti s různým zdaněním.

Poznámka: Jedním z modelů, v němž je za cíl považována maximalizace užítku manažerů, je Williamsonův model (autorem je O. E. Williamson). Funkce užítku má v případě Williamsonova modelu tyto základní proměnné:

- platy manažerů (MS),
- počet a úroveň podřízených,
- rozsah prostředků, s nimiž mohou manažeři volně, samostatně nakládat (I_D),
- vedlejší příjmy a výhody manažerů.

12.2.2 Baumolův model firmy maximalizující obrat

Tento manažerský model vychází z předpokladu, že cílem manažerů je maximalizace obratu firmy, tedy funkce

$$TR = P \cdot Q \quad (12.3)$$

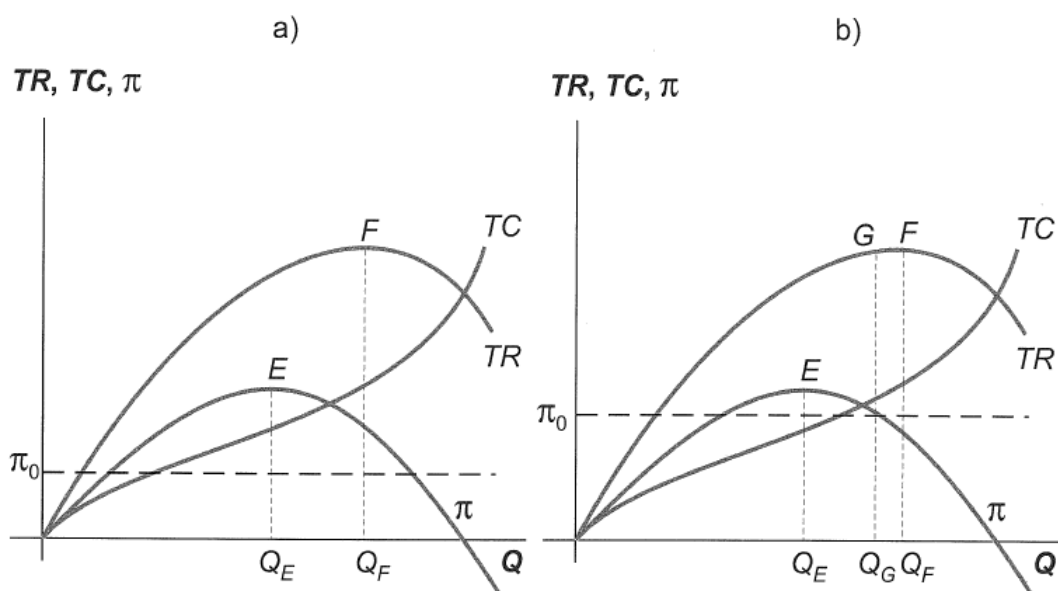
Předpokládáme přitom nedokonalou konkurenci a existenci bariér vstupu do odvětví. Nejdůležitějším rysem nedokonalé konkurence je skutečnost, že poptávka není dokonale elastická a cena proto není nezávislým parametrem. Obrat tudíž nemusí vždy růst s objemem výroby. Pro jednoduchost předpokládejme lineární poptávkovou funkci. V tomto případě nejdříve celkový příjem s růstem objemu výroby roste, od určitého bodu však klesá. Maximum funkce (12.3) je v bodě, kdy se $MR = 0$.

Maxima obratu firma tedy dosahuje, pokud se mezní příjmy rovnají nule a cenová elasticita poptávky se rovná -1 (viz kapitolu 7).

Naše úvahy však zatím byly velmi zjednodušené, protože jsme nezabudovali předpoklad minimálního požadovaného zisku, který je faktorem limitujícím rozhodování manažerů.

Rozhodování manažerů je potom komplikovanější. Usilují o maximalizaci obratu, avšak současně nesmí zisk klesnout pod jistou úroveň, pod tzv. **minimální požadovaný zisk**. Existenci minimálního požadovaného zisku lze zdůvodnit především tím, že vlastníci firmy požadují výnos (např. v podobě dividend). Pokud výnos vlastníků firmy klesne pod určitou hranici, je firma – a s ní i manažeri – ohrožena násilným převzetím. Navíc, pokud opustíme rámec jednoduchého statického modelu, zisk může být jedním ze zdrojů dalšího rozvoje firmy.

Vezměme v úvahu firmu maximalizující obrat s minimálním požadovaným ziskem π_0 . Předpokládejme nyní, že v bodě maximálního obratu je zisk firmy roven π_0 , nebo vyšší. Firma potom vyrábí objem produkce odpovídající tomuto bodu a platí, co bylo řečeno o maximalizaci funkce (12.3). Tato situace je znázorněna na obrázku 12-2a, bod E je zde optimálním bodem firmy maximalizující zisk, bod F bodem optima firmy maximalizující obrat.

Obrázek 12- 2 Baumolův model (celkové veličiny)

Na obrázku vidíme křivky celkových příjmů (TR) a celkových nákladů (TC). Rozdíl mezi celkovými příjmy a celkovými náklady je zisk (π). Způsobem vysvětleným v předcházejících kapitolách najdeme optimum firmy maximalizující zisk (bod E), v našem případě je optimální výstup Q_E .

Optimum firmy maximalizující obrát na obrázku najdeme jednoduše jako maximum křivky TR (bod F), optimální výstup je tedy Q_F . Nyní musíme zohlednit minimální požadovaný zisk. Na obrázku 12-2 je minimální zisk, kterého firma musí dosáhnout (π_0), znázorněn přímkou rovnoběžnou s osou x. Jak ovlivní minimální požadovaný zisk rozhodnutí firmy o optimálním výstupu?

V případě obrázku 12-2a firma maximalizující obrát dosahuje zisku vyššího, než je minimální požadovaný zisk (rozdíl TR a TC je vyšší než π_0), optimální výstup ani cena se tedy nemění.

V případě obrázku 12-2b firma maximalizující obrát dosahuje v bodě maxima obrátu zisku nižšího, než je minimální požadovaný zisk. V takovéto situaci firma musí zisk zvýšit. Toho ovšem dosáhne pouze zvýšením ceny a snížením výstupu, a tedy i poklesem celkových příjmů (pohybujeme se v elastické části křivky poptávky!). Je zřejmé, že firma bude snižovat výstup, dokud nedosáhne minimálního požadovaného zisku. Výstup firmy je tedy určen výší minimálního požadovaného zisku. I na obrázku 12-2b je bod E bodem optima firmy maximalizující zisk, bod F bodem optima firmy maximalizující obrát. Bod G je optimálním bodem firmy maximalizující obrát při omezující podmínce minimálního požadovaného zisku (TR – TC je π_0).

Z výše uvedeného plyne:

1. Pokud je minimální požadovaný zisk (π_0) nižší než zisk maximální, je výstup firmy maximalizující obrát vyšší a cena nižší než u firmy maximalizující zisk.

2. Pokud firma dosahuje minimálního požadovaného zisku, je výstup nižší a cena vyšší, než odpovídá maximu obrátu.

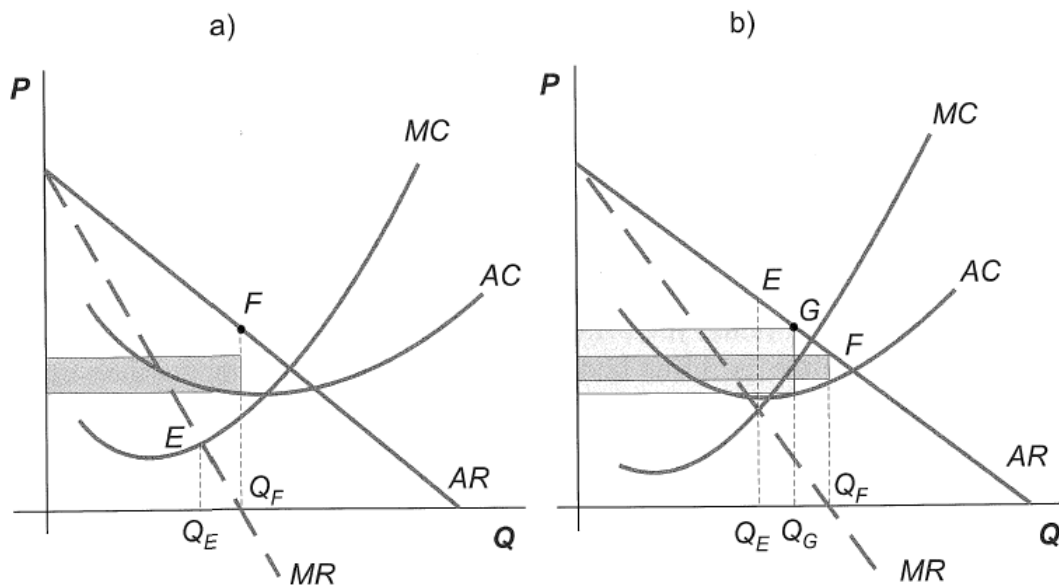
Jinak řečeno, firma maximalizující obrát při omezující podmínce minimálního požadovaného zisku vyrábí výstup vyšší než firma maximalizující zisk a nižší než firma maximalizující obrát bez omezující podmínky. Cena je v tomto případě vyšší než cena firmy maximalizující obrát a nižší než cena firmy maximalizující zisk. (To samozřejmě platí, pokud je minimální požadovaný zisk vyšší než zisk v bodě maxima obrátu a nižší než zisk maximální.)

Závěry o výstupu jsou patrné z obrázku 12-2. Závěry o ceně plynou ze závislosti příjmů a výstupu (viz kapitola 7). Srovnat cenu firmy maximalizující obrát a firmy maximalizující zisk můžeme i na obrázku 12-3 pomocí průměrných a mezních veličin. Obrázek 12-3b znázorňuje situaci, kdy v bodě maxima obrátu je zisk (π) nižší než minimální požadovaný zisk (π_0). Bod E je zde opět bodem optima firmy maximalizující zisk, bod F firmy maximalizující obrát a bod G bodem optima firmy maximalizující obrát při omezující podmínce minimálního požadovaného zisku. Výstup je v tomto případě nižší a cena vyšší, než odpovídá maximu obrátu. Objem produkce je však stále vyšší a cena nižší, než odpovídá maximalizaci zisku. Optimálním bodem je tedy bod, v němž platí $\pi = \pi_0$. Zisk firmy a minimální požadovaný zisk jsou znázorněny vyšrafovanou plochou.

Na obrázku 12-3a je pro srovnání znázorněna situace, kdy v bodě maxima obrátu je $\pi > \pi_0$, v bodě E je maximální zisk, v bodě F obrát.

Shrňme náš výklad Baumolova modelu: firma maximalizující obrát vyrábí vždy větší objem produkce za nižší cenu než firma maximalizující zisk.

Jsou-li mezní náklady nenulové, pro firmu maximalizující obrat v bodě optima vždy platí $MR < MC$. To znamená, že objem produkce je skutečně vyšší, než odpovídá optimu firmy maximalizující zisk. Uvedené charakteristiky se samozřejmě týkají případů, kdy je minimální požadovaný zisk nižší než zisk maximální.

Obrázek 12- 3 Baumolův model (jednotkové veličiny)

12.3 Další alternativní teorie firmy

Behavioristické teorie firmy

Společným rysem všech behaviorálních přístupů je uznání skutečnosti, že určit cíl velké organizace je obtížné. Jednotlivci mají své cíle, a pokud kontrolují firmu, své cíle přenášejí na cíle firmy. Behavioristické teorie opouštějí předpoklad, že cíl firmy je záležitostí pouze vlastníků (popř. špičkových manažerů). Firma je potom „koalicí“ jednotlivých zájmových skupin.

Různé konfliktní skupiny mohou mít své zástupce ve správní radě a střetávání zájmů se projeví již ve výsledku rozhodování.

Cíl firmy se potom může měnit se změnami cílů jednotlivých skupin a jejich relativní moci uvnitř firmy.

Z uvedených skutečností plyne, že v cílové funkci firmy je nahrazena maximalizace určité proměnné její „uspokojivou“ výší. V tomto smyslu je možno za východisko behavioristických teorií považovat teorii **uspokojení**.

Existují-li ve firmě různé skupiny s různými cíli, není možné, aby jedna skupina dosáhla plné maximalizace svého cíle. Realističtější je předpoklad, že všechny skupiny usilují o dosažení přijatelného výsledku. Chování firmy kontrolované skupinou, jejíž rozhodování odpovídá teorii „uspokojení“, je potom následující: je-li situace neuspokojivá, usiluje o změnu vedoucí k dosažení uspokojivého výsledku. Pokud je výsledek uspokojivý, může zachovávat status quo, nebo se snažit výsledek ještě zlepšovat.

Mezi hlavní představitele behavioristických teorií firmy patří R. M. Cyert a J. G. March. Pro jejich přístup je charakteristické zkoumání rozhodovacích procesů v moderní velké firmě jako

organizaci. Zabývají se proměnnými ovlivňujícími cíle a očekávání firmy. Cíle firmy jsou potom chápány jako více či méně nezávislá omezení, postavená před organizací jako výsledek vyjednávacích procesů mezi potenciálními členy koalice. Z krátkodobého hlediska je možno považovat cíl za daný, pokud se ovšem nezmění očekávání nebo aspirace zúčastněných jednotlivců a skupin.

Rozhodování firmy jsou podřízena cílům v pěti základních oblastech:

- V oblasti *výroby* může být cíl firmy formulován ve dvojitým smyslu. Jednak jako plynulost výroby, zabránění přílišným výkyvům tím, že se stanoví maximální možná změna objemu produkce mezi jednotlivými obdobími a jednak jako dosažení určitého objemu produkce.
- Cíl v oblasti *zásob* může být formulován v podobě jejich absolutní úrovně anebo jako určité žádoucí rozmezí jejich pohybu. Je zřejmé, že optimální výše zásob musí být dostatečná pro plynulost výroby a odbytu, avšak na druhé straně nesmí vázat příliš mnoho prostředků.
- Cíl v oblasti *prodejů* může být formulován v hodnotových nebo fyzických jednotkách.
- *Podíl na trhu* je alternativou předcházejícího cíle jako měřítko uskutečněných prodejů.
- Mezi cíli má významné místo i zisk, který je ukazatelem kompetentnosti špičkových manažerů. Může být formulován i jako poměr zisku k nákladům, investicím apod.

Ještě jednou připomeňme, že cíle jsou formulovány spíše ve formě omezujících podmínek určité úrovně a nejde o jejich maximalizaci. S cíli ve výše uvedených oblastech jsou v různé míře spojeny zájmy jednotlivců a skupin. Situaci tedy komplikuje skutečnost, že chování, cíle i vliv jednotlivých členů koalice se může značně lišit. Teorie založené na organizačním přístupu proto musí zohlednit nejen možnou konfliktnost cílů, ale i jejich proměnlivost.

Ve prospěch behavioristických teorií hovoří fakt, že se různé firmy ve zcela analogických podmínkách chovají různě a na stejné podněty reagují odlišným způsobem.

Model zaměstnanecké firmy

Dosud zmíněné modely nejsou ovšem vyčerpáním všech alternativních teorií firmy. Uvedeme příklad delšího modelu firmy, který již nebudeme podrobněji rozebírat. Jde o model **zaměstnanecké firmy** (Labour Managed Firm nebo Self Managed Firm).

V zaměstnaneckých firmách přebírají podnikatelskou funkci všichni zaměstnanci. Rovněž zisk se rozděluje mezi všechny pracovníky. Pro jednoduchost budeme předpokládat, že podíl všech zaměstnanců na zisku je stejný. Dále předpokládáme, že zaměstnanci nevlastní kapitálové statky, ale najímají je za tržní cenu.

Hlavní rozdíly mezi zaměstnaneckou firmou a firmou maximalizující zisk je možno odvodit z cílové funkce. Cílem zaměstnanecké firmy je maximalizace důchodu na zaměstnance. Důchod člena takovéto firmy má dvě složky:

- mzdu, jejíž výše je určena trhem práce a je tedy na firmě nezávislá;
- podíl na zisku, který je závislý jednak na výši zisku a jednak na počtu zaměstnanců.

Významným rysem zaměstnanecké firmy je tedy bezprostřední závislost cílové funkce na počtu členů firmy. Ten potom spoluurčuje objem vyrobené produkce.

Diskuse kolem zaměstnaneckých firem se týká především srovnávání její efektivity s efektivností firem v ostatních formách vlastnictví. Jejich hodnocení však není jednotné, mezi ekonomy jsou jejich odpůrci i stoupenci.

Význam zisku v alternativních teoriích firmy

Na závěr této kapitoly se zastavíme u významu zisku v alternativních teoriích firmy.

Zisk vystupuje v řadě manažerských modelů jako omezující podmínka v podobě minimálního požadovaného zisku. Důležitou podmínkou pro opodstatněnost manažerských teorií je, aby tento minimální požadovaný zisk byl nižší než zisk maximální.

I převážná většina alternativních teorií firmy uznává význam zisku ve strategii firmy. Hlavními příčinami je konkurence na trhu finální produkce a na kapitálovém trhu. Konkurenční pozice firmy i finanční zdroje přímo či nepřímo souvisejí se ziskem.

Již bylo řečeno, že jedním ze základních předpokladů manažerských teorií firmy je oddělení vlastnictví a řízení.

Ve prospěch manažerských teorií je uváděna skutečnost, že vlastníků akcií je velké množství a fluktuace zisku vede k fluktuaci dividend. Snaha minimalizovat riziko z toho plynoucí potom vede k tomu, že velká část akcionářů dává přednost rozdělení svých investic do několika firem (diverzifikace portfolia) před investicí do jedné firmy. Na druhé straně je nutné vzít v úvahu takové skutečnosti, že i mezi akcionáři je nutno diferencovat – minimálně mezi akcionáři skutečně kontrolujícími firmu a drobnými akcionáři – a především skutečnost, že významnými akcionáři jsou často i finanční instituce (banky, investiční a penzijní fondy apod.).

V České republice se díky kupónové privatizaci stala většina občanů akcionáři. Tito drobní akcionáři jsou sice právně spoluvlastníky firem, avšak nemají reálnou šanci o firmě jakkoli rozhodovat. Individuální drobný investor může sice svá práva prosazovat např. na valné hromadě, ale jeho podíl nedostačuje na ovlivnění rozhodování o firmě. Navíc většina občanů o takovéto rozhodování pravděpodobně nemá zájem, protože svěřila své investiční body fondům.

Je nutno upozornit, že v ekonomické teorii ani praxi neexistuje jednoznačná a všeobecně přijímaná odpověď na takové otázky jako: Podle jakého kritéria posuzovat, zda jde o firmu kontrolovanou manažery? Jsou skutečně zájmy vlastníků a manažerů tak protichůdné?

Přesto jsou alternativní teorie firmy důležitou součástí ekonomické teorie. Jejich význam spočívá především v tom, že poskytují možnost analyzovat podstatně širší spektrum problémů spojených s teorií firmy než tradiční model.

Přehled alternativních teorií firmy v této kapitole přitom zdaleka není vyčerpávající a většina teorií byla uvedena pouze ve zjednodušené podobě. Navíc jsme se nezmínili o řadě dalších specifických firem, jako jsou neziskové organizace, firmy ve státním vlastnictví apod. Na subjekty tohoto typu je z uvedených teorií možno použít behavioristické přístupy, popř. teorie zabývající se rozhodovacími procesy uvnitř státních orgánů a institucí.

MATEMATICKÝ DODATEK

Baumolův model

Již víme, že maxima funkce celkových příjmů (TR) je dosaženo, pokud jsou mezní příjmy nulové, neboli $dTR/dQ = 0$. Pokud zavedeme minimální požadovaný zisk, je situace komplikovanější. Potom hledáme maximum funkce (12.3), aby

$$\pi \geq (TR - TC) - \pi_0$$

Omezující podmínka potom bude mít následující tvar:

$$\pi = (TR - TC) - \pi_0 \quad (12.4)$$

Řešit budeme maximalizaci Lagrangeovy funkce pro proměnné Q a λ :

$$\mathcal{L} = TR - \lambda \cdot [(TR - TC) - \pi_0] \quad (12.5)$$

Podmínky pro maximum jsou tyto:

$$\frac{\delta \mathcal{L}}{\delta Q} = \frac{\delta TR}{\delta Q} - \lambda \cdot \left(\frac{\delta TR}{\delta Q} - \frac{\delta TC}{\delta Q} \right) = 0 \quad (12.6)$$

A odtud

$$\frac{\delta TR}{\delta Q} = \frac{\lambda}{1 - \lambda} \cdot \frac{\delta TC}{\delta Q} \quad (12.7)$$

$$\frac{\delta \mathcal{L}}{\delta \lambda} = (TR - TC) - \pi_0 = 0$$

Jak víme z první kapitoly, Lagrangeův multiplikátor je vlastně stínová cena. Pokud je $\lambda = 0$, změna minimálního požadovaného zisku neovlivní celkové příjmy, omezení nemá pro rozhodování firmy význam. V případě, že $\lambda > 0$, omezení se v rozhodnutí firmy projeví.

Jestliže je tedy $\pi > \pi_0$, potom $\lambda = 0$, z rovnice (12.7) dostaneme $\delta TR / \delta Q = 0$. V tomto případě jsou platné analogické závěry jako pro maximalizaci funkcí (12.3).

Pokud však je $\pi < \pi_0$, potom $\lambda > 0$ a situace je složitější. Z rovnic (12.7) potom dostaneme $\delta TR / \delta Q < \delta TC / \delta Q$.

SHRNUTÍ

1. Vzhledem ke komplikovaným vlastnickým vztahům a zájmové struktuře je tradiční teorie firmy považována za nedokonalou.
2. S cílem překonat staticnost teorie firmy vnikly dynamické teorie. Příkladem je koncepce předpokládající, že cílem firmy je maximalizace toku zisku za určité období, což se vyjadřuje pomocí současné hodnoty očekávaných zisků.
3. Manažerské teorie firmy vycházejí z předpokladu, že firma kontrolovaná manažery může mít jiný cíl než maximalizaci zisku.
4. Některé teorie předpokládají, že cílem firmy kontrolované manažery je maximalizace užítku manažerů. Ta je v jednoduchém manažerském modelu dána jednak vykazovaným ziskem a jednak vedlejšími výhodami a příjmy manažerů.
5. Podle Baumolova modelu je cílem firmy kontrolované manažery maximalizace obrátu (celkových příjmů), avšak musí být dosaženo současně i minimálního požadovaného zisku.
6. Behavioristické teorie se zaměřují na rozhodovací a vyjednávací procesy a vytváření koalic uvnitř firmy. Podle těchto teorií může mít firma cílů několik a cíle se mohou měnit.
7. I ve většině alternativních teorií firmy má zisk význam pro rozhodování firmy, většinou jako minimální požadovaný zisk. To je dáno jednak nutností zohlednit zájmy vlastníků a jednak významem zisku jako jednoho ze zdrojů rozvoje firmy.

Důležité pojmy

- současná hodnota očekávaných zisků
- jednoduchý manažerský model
- minimální požadovaný zisk
- vykazovaný zisk
- Baumolův model
- behavioristické teorie firmy

Kontrolní otázky

1. Jaké znáte alternativní teorie firmy?
2. Za jakých předpokladů by se firma maximalizující zisk chovala zcela stejně jako firma maximalizující obrát (kdy by firma v obou případech vyráběla stejný objem produkce za stejnou cenu)?
3. Vysvětlete, z jakých důvodů je v alternativních teoriích firmy často požadovaná určitá minimální úroveň dosahovaného zisku.

Příklady

1. Poptávka po produkci firmy BETA je dána rovnicí $P = 200 - Q$. Nákladová funkce je $TC = 500 + Q^2$.
 - a) Při jakém objemu produkce a jaké ceně je maximální obrát? Jakého zisku firma dosahuje?
 - b) Při jakém objemu produkce a jaké ceně je maximální zisk? Určete výši tohoto zisku.
2. Při jakém objemu produkce a jaké ceně je maximální obrát firmy BETA z příkladu 1., je-li minimální požadovaný zisk 2 700 Kč?

Ano/Ne

1. Firma maximalizující obrát nikdy nemůže vyrábět stejný výstup za stejnou cenu jako firma maximalizující zisk.

2. Firma maximalizující obrat dosahuje zpravidla nižšího zisku než firma maximalizující zisk.
3. Pokud firma v Baumolově modelu dosahuje v bodě maxima obratu nižšího než minimálního požadovaného zisku, zvýší výstup a tak se přiblíží k firmě maximalizující zisk.
4. V jednoduchém manažerském modelu firma dosahuje nižšího zisku než firma maximalizující zisk.
5. V jednoduchém manažerském modelu má firma nižší vykazovaný zisk než firma maximalizující zisk.
6. Behavioristické teorie většinou nehledají jednoznačně určitelný optimální výstup a cenu.

Řešení

1. ne (pokud jsou nulové MC nebo pokud je minimální požadovaný zisk roven zisku maximálnímu)
2. ano
3. ne (výstup sníží)
4. ne
5. ano (zisk = vykazovaný zisk + M)
6. ano

Doplňovačky

1. Firma maximalizující obrat vyrábí většinou výstup za cenu než firma maximalizující zisk.
2. Firma v jednoduchém manažerském modelu vyrábí ve srovnání s firmou maximalizující zisk výstup zacenu.
3. Firma v Baumolově modelu vyrábí ve srovnání s firmou v jednoduchém manažerském modelu výstup za cenu.
4. Pokud firma v Baumolově modelu dosahuje pro všechny výstupy vyšší zisk než je minimální požadovaný zisk, optimální výstup je takový, pro který platí:
5. Jestliže firma v Baumolově modelu dosahuje při výstupu, který umožňuje maximální obrat nižší zisk, než je minimální požadovaný zisk, pak vyrábí výstup určený rovností:=.....
6. V jednoduchém manažerském modelu jsou proměnnými funkce užítku manažera vykazovaný zisk a

Řešení

1. vyšší, nižší
2. stejný, stejnou
3. vyšší, nižší
4. $MR=0$ (TR max.)
5. $\pi = \pi_0$
6. vedlejší příjmy a výhody manažera (M)

Úkol

Dokažte, že v jednoduchém manažerském modelu je směrnice indifferenční křivky v bodě optima rovna (mínus) jedné.

Řešení

Rovnice přímky zisku je $\pi = \pi R + M$. Směrnice této přímky se rovná (-1). Protože v bodě optima je stejná směrnice indifferenční křivky a přímky zisku, musí být i směrnice

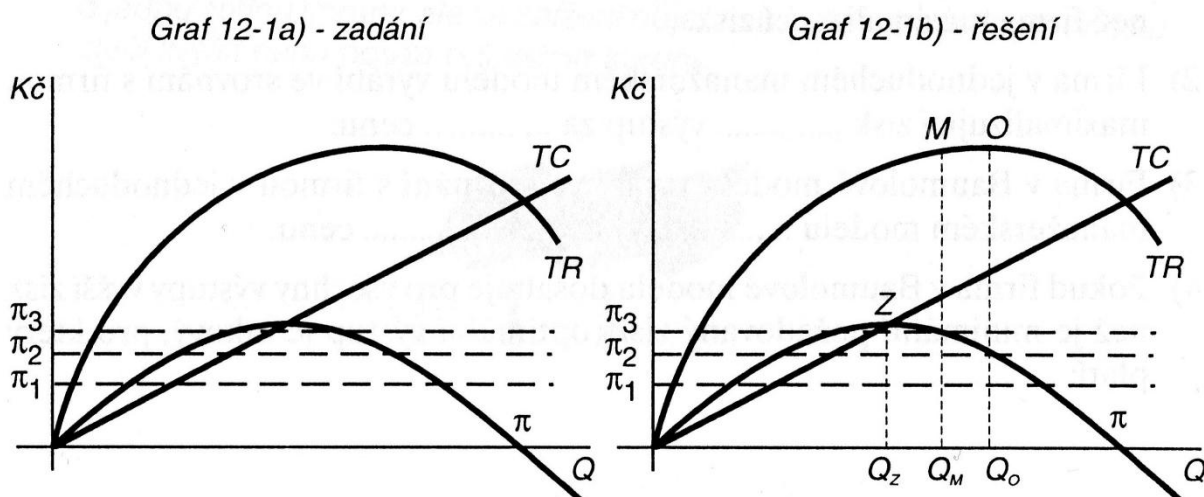
indiferenční křivky (-1). (Přímka zisku má stejný význam jako linie rozpočtu v teorii spotřebitele.)

Úkol

V grafu 12-1a) vyznačte:

- Jaký výstup bude vyrábět firma maximalizující obrat (Baumolův model chování firmy) za předpokladu, že:
 - minimální požadovaný zisk = π_1
 - minimální požadovaný zisk = π_2
 - minimální požadovaný zisk = π_3
- Určete výstup firmy v případě, když by jejím cílem byl maximální zisk.
- Určete jaké výnosy z rozsahu vykazuje daná produkční funkce?

Řešení

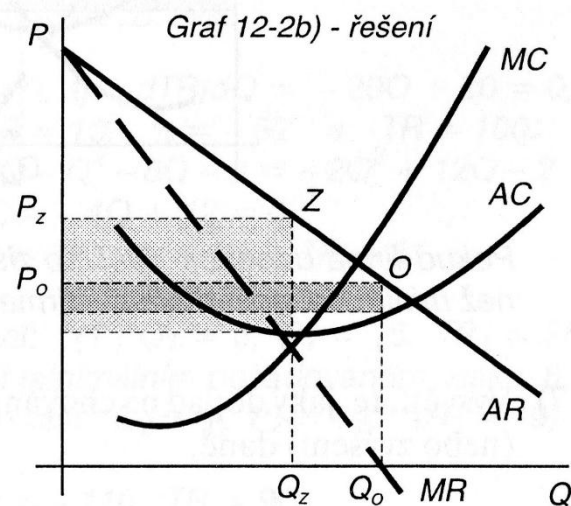
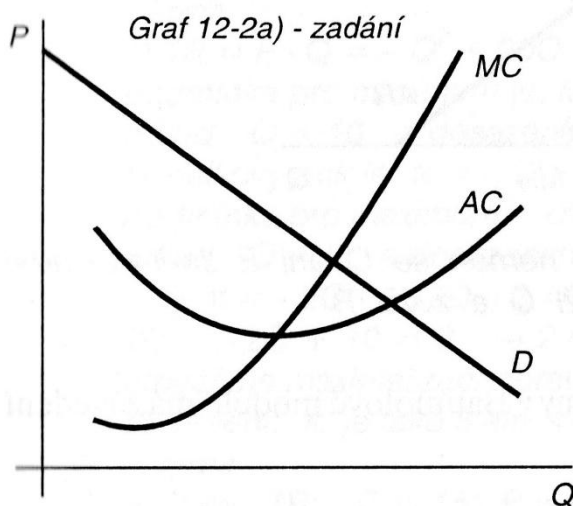
- Při minimálním požadovaném zisku π_1 i π_2 bude firma vyrábět Q_o (určeno minimem TR), při minimálním požadovaném zisku π_3 bude muset snížit výrobu na Q_m .
- Při maximalizaci zisku by výstup klesl na Q_z .
- Přímka TC naznačuje konstantní výnosy z rozsahu.

Úkol

Graf 12-2a) zobrazuje nákladové a příjmové podmínky firmy působící na nedokonale konkurenčním trhu.

- Určete, jaké množství produkce bude tato firma vyrábět při maximalizaci svého zisku a jaké množství v Baumolově modelu?
- Porovnejte výši ceny v obou případech.
- Vyznačte celkový zisk firmy a porovnejte výši celkového zisku firmy v obou případech.

Řešení

- Firma maximalizující zisk vyrábí Q_z (určeno $MR = MC$) a firma maximalizující obrát Q_o (určeno maximem TR, tj. $MR = 0$).
- Cenu určíme v obou případech pomocí křivky poptávky.
- Maximalizace obrátu přináší firmě nižší zisk.

Úkol

Srovnajte alokační efektivnost firmy v Baumolově modelu

- s monopolem maximalizujícím zisk
- s nedokonalou konkurencí

Řešení

- Vyšší Q a nižší P znamená vyšší alokační efektivnost než v případě monopolu maximalizujícího zisk.
- Nelze jednoznačně určit (závisí na konkrétním průběhu a poloze jednotlivých příjmových a nákladových křivek).

Úkol

V jakých případech vyrábí firma v Baumolově modelu stejný objem produkce jako firma maximalizující zisk?

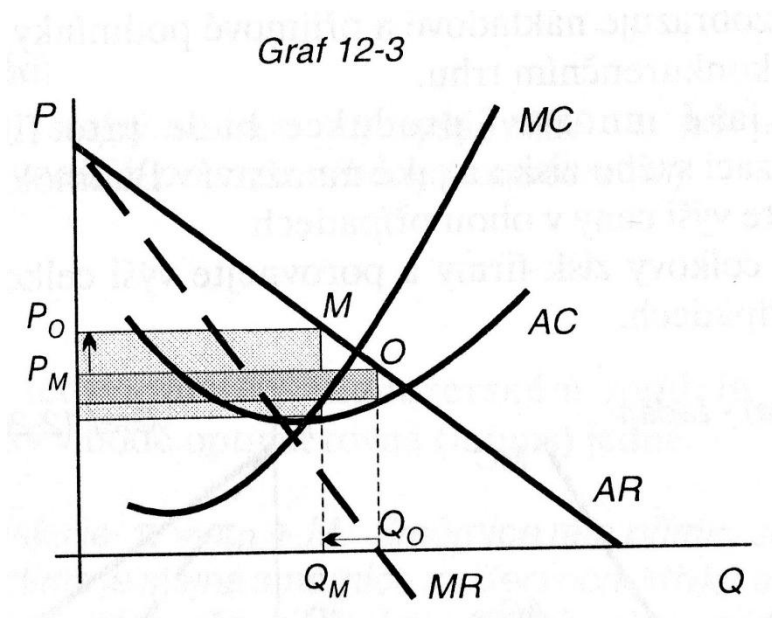
Řešení

Pokud jsou nulové MC (platí $MC = MR = 0$), nebo pokud je minimální požadovaný zisk roven zisku maximálnímu.

Úkol

Jak může požadavek určité výše minimálního požadovaného zisku ovlivnit rozhodování firmy v Baumolově modelu? Znáorněte graficky.

Řešení

Pokud firma dosahuje vyššího zisku, nemění se Q ani P . Je-li zisk nižší než minimální požadovaný, firma sníží Q a zvýší P .

Úkol

Vysvětlete, jaký dopad na chování firmy v Baumolově modelu má zavedení (nebo zvýšení) daně.

Řešení

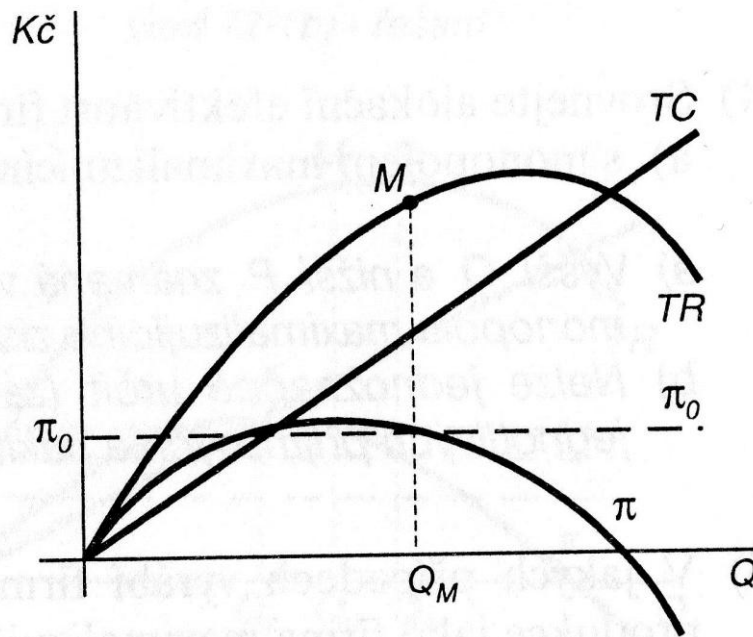
Může se stát, že po zdanění je zisk nižší než minimální požadovaný zisk, potom firma sníží Q a zvýší P . (viz předešlý úkol)

Úkol

Znáznorněte graficky firmu maximalizující obrat v případě, že minimální požadovaný zisk se rovná zisku normálnímu.

Řešení

Graf 12-4

Viz graf 12-4: firma vyrábí pouze výstup Q_M .